BY-NC-ND

ISSN 2029-2775 (online)
SOCIALINIS DARBAS
SOCIAL WORK
2016, 14(2), p. 134–147.

I. SOCIALINIS DARBAS SOCIAL WORK

ĮVAIKINIMAS: DEINSTITUCIONALIZACIJA - PALANKIŲ SĄLYGŲ VAIKUI AUGTI ŠEIMOJE PRIELAIDŲ SUDARYMAS

Prof. dr. Vida Gudžinskienė
Mykolo Romerio universitetas
Edukologijos ir Socialinio darbo institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (8 5) 271 4716
Elektroninis paštas vida.gudzinskiene@mruni.eu

Prof. dr. Gediminas Navaitis
Mykolo Romerio universitetas
Edukologijos ir Socialinio darbo institutas
Ateities g. 20. LT-08303 Vilnius, Lietuva
Elektroninis paštas navaitis@mruni.eu

Pateikta 2016 m. rugsėjo 27 d.
Parengta spausdinti 2016 m. lapkričio 2 d.

DOI:10.13165/SD-16-14-2-01

Anotacija

Lietuvos visuomenės strateginis tikslas - vaikų globos deinstitucionalizavimas - vaikų perkėlimas iš globos namų į globėjų šeimas. Straipsnyje nagrinėjama literatūra įvaikinimo tematika ir joje konstatuoti faktai gretinami su subjektyvia, norinčių įvaikinti kokybinio tyrimo dalyvių, nuomone apie jų požiūriu svarbiausius, vienas kitą papildančius įvaikinimo aspektus: teisinį, šeimos vaidmens vaiko gyvenime, įvaikinimo konfidencialumo ir psichsoocialinės pagalbos įvaikinusioms šeimoms. Straipsnio tikslas – atskleisti įvaikinimo kaip pastovių ir palankių sąlygų vaikui augti šeimoje prielaidų sudarymo deinstitucionalizacijos kontekste galimybes. Tikslui pasiekti išsikelti uždaviniai: 1) aptarti įvaikinimo aspektus, atskleidžiant įvaikinimo privalumų ir kliūčių suvokimą; 2) atskleisti socialinės pagalbos teikimo įvaikinusioms šeimoms diskursą deinstitucionalizacijos kontekste. Siekiant realizuoti išsikeltus uždavinius pasirinkti jiems tinkami metodai: literatūros aptariama tematika apžvalga ir joje konstatuojamų faktų gretinimas su subjektyvia norinčių įvaikinti nuomone, kokybinis norinčiųjų įvaikinti tyrimas. Tyrimo dalyviai (informantai) buvo psi-

© Mykolo Romerio universitetas, 2016
© Mykolas Romeris University, 2016

chologinio konsultavimo uždarosios akcinės bendrovės „Santuoka“ klientai. Remiamasi 12 moterų ir 10 vyrų interviu, vykusiais 2012-2015 metais. Pateikiami duomenys liudija, kad plečiamos globėjų ir įtėvių paieškos ir gerinamas jų rengimas. Šiems tikslams įgyvendinti sukurta ir tobulinama teisinė bazė, tačiau vaikų globos institucijose vis dar gyvena du iš penkių (38 proc.) visų šalyje globojamų vaikų.

Tyrimas atskleidė, kad globėjai, įtėviai susiduria su didesnėmis ar mažesnėmis krizėmis, kurios yra neišvengiama įvaikinimo proceso dalis. Jų įveikimui svarbus sklandus įvaikinimo teisinis reguliavimas, specialistų pagalba ir įtėvių pasirengimas įvaikinti. Visuomenėje galimai paplitusio požiūrio į įvaikinimą tyrimas leidžia pastebėti, kad potencialūs įtėviai neretai turi nerealių, prieštaraujančių vaiko interesams ir teisės aktams nuostatų. Kuriant įvaikintojų rengimo, socialinių paslaugų įvaikinusioms šeimoms teikimo sistemą svarbu teikti potencialiems įtėviams informaciją, kuri leistų jiems geriau suvokti įvaikinimą, išsklaidytų realybės neatitinkančius „mitus“ apie įvaikinimo galimybes ir įvaikinančių šeimų palaikymą, bei sukurti psichologinės paramos sutuoktiniams, prisiėmusiems įtėvių/globėjų vaidmenis ir kitiems įvaikinančios šeimos nariams, sistemą, kuri padėtų spręsti psichologines įtampas įvaikinusioje šeimoje.

***Reikšminiai žodžiai**: įvaikinimas, vaikų globos namų deinstitucionalizacija.*

Įvadas

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pateiktos 2015 metų veiklos ataskaitos ir Statistikos departamento duomenys: 2015 m. pradžioje Lietuvoje augo 532 600 vaikai. Per metus vaikų skaičius sumažėjo kiek daugiau nei 11 tūkst., t. y. 2,04 %. Iš viso per aptariamą dešimtmetį (nuo 2004 m.) vaikų skaičius Lietuvoje sumažėjo net 29,83 %. 2015 m. gruodžio 31 d. 9757 socialinės rizikos šeimose augo 19043 vaikai, arba 3,69 % visų šalyje gyvenančių vaikų (palyginti su 2012 m. – 3,80 %, 2011 m. – 3,83 %). (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. 2015 metų veiklos ataskaita). Pažymėtina tai, kad per 2015 m. į šeimų, auginančių vaikus, apskaitą įrašyta 1797 socialinės rizikos šeima, kurioje augo 2971 vaikai.

Socialinės rizikos šeimoms priskirtos šeimos, kurioje šeimos narių bendradarbiavimas ir emociniai ryšiai yra sutrikę, kurių neigiama aplinka neskatina sveikos gyvensenos ir produktyvaus asmenybės augimo ir vystymosi. Tokios šeimos nesugeba tenkinti vaiko emocinių ir fizinių reikmių. Vaikai, augantys tokiose šeimose pasižymi žemu savęs vertinimą, nesitiki, kad jų poreikiai yra svarbūs ir gali būti patenkinti, neturi tinkamų socialinių įgūdžių. Socialinės rizikos šeimose vaikai dažnai mato ar patiria smurtą. Tėvai, stokojantys socialinių įgūdžių, neperduoda jų ir vaikams, negeba ugdyti tinkamo elgesio modelių. (Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. gruodžio 17 d. įsakymas Nr. A1-207 „Dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo”).

Socialinės rizikos šeimoms yra priskiriamos ir šeimos, kurioje auga vaikų iki 18 metų ir kurioje bent vienas iš tėvų piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, yra priklausomas nuo azartinių lošimų, dėl socialinių įgūdžių

stokos nemoka ar negali tinkamai prižiūrėti vaikų, naudoja prieš juos psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, gaunamą valstybės paramą panaudoja ne šeimos interesams, o todėl iškyla pavojus vaikų fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi bei saugumui

Svarbu pažymėti, kad socialinės rizikos šeimoms priskiriamos ir šeimos, kuriose vaikui įstatymų nustatyta tvarka yra nustatyta laikinoji globa (rūpyba). (Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų įstatymas. 2006 m. sausio 19 d. Nr. X-493)

Dalis minėtų problemų gali būti sprendžiamos įvaikinant bei globojant vaikus. 2014 m. duomenimis, Lietuvoje buvo globojami 9684 vaikai (2012 m. tokių būta 10 542, o 2013 m. – 10 146). Per 2014 m. globa buvo nustatyta 1871 vaikui. 2014 m. duomenimis, 58,7 % visų globojamų vaikų augo globėjų (rūpintojų) šeimose, 36,8 % – institucijose, 4,6 % – šeimynose. Dažniausias globos nustatymo pagrindas – tėvai arba vienintelis iš tėvų nesirūpina vaiku (-ais), nesidomi vaiku (-ais), jų neprižiūri, auklėja netinkamai ar dėl fizinio ar psichinio smurto kyla pavojus vaiko (-ų) fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi bei saugumui. 2014 m. globos institucijose buvo globojami 3562 vaikai. Per 2014 m. 80 šeimų įvaikino 88 be tėvų globos likusius vaikus (2013 m. – 107, 2012 m. – 112).

2015 m. pabaigos duomenimis galimų įvaikinti vaikų apskaitoje įrašyta 1654 vaikai. Iš jų, kaip ir ankstesniais metais, didžiąją dalį (59 %) sudarė berniukai (978), mergaičių buvo (676).

2014 m. gruodžio 31 d. galimų įvaikinti vaikų apskaitoje buvo 95 vaikais daugiau, o 2013 m. gruodžio 31 d. –149 vaikais daugiau. Net 78 %, galimų įvaikinti vaikų apskaitoje esančių vaikų sudaro mokyklinio amžiaus vaikai nuo 10 iki 17 m. Atkreiptinas dėmesys, kad į norinčių įvaikinti apskaitą įrašyta 100 šeimų (asmenų), norinčių įvaikinti vaiką (-us). 2015 metais įrašytų šeimų (asmenų) skaičius, lyginant su 2 pastarųjų metų duomenimis, keitėsi neženkliai: 2013 m. – 98 šeimos (asmenys), 2014 m. – 106 šeimos (asmenys). Pastebima tendencija: 42 % šeimų, įrašytų į apskaitą, jau turėjo vaikų (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Statistika).

Apibendrinant duomenis apie vaikų iš socialinės rizikos šeimų padėtį ir įvaikinimo situaciją Lietuvoje, galima daryti prielaidą, kad tiek valstybinių institucijų, tiek visuomenės požiūris į įvaikinimą keičiasi. Priimtas sprendimas dėl vaikų globos deinstitucionalizacijos (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2014 m. vasario 14 d. Įsakymas Nr. A1-83. Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų planas). Galima manyti, kad dar kartą besikreipiančiųjų dėl įvaikinimo šeimose įvaikintų vaikų adaptacija praėjo sklandžiai, nes 18 Lietuvos Respublikos piliečių apskaitoje esančių šeimų pageidavo įvaikinti antrą vaiką ir viena šeima – trečią vaiką.

Taigi, realizuojamas Lietuvos visuomenės strateginis tikslas - vaikų globos deinstitucionalizavimas - vaikų perkėlimas iš globos namų į globėjų šeimas. Kadangi šeima patenkina prigimtinį priklausymo poreikį, joje sukuriami socialiniai ir psichologiniai ryšiai sudaro palankesnes prielaidas vaiko asmenybei ugdyti nei kitos institucijos, toks tikslas geriausiai atitinka vaiko interesus (Stanton, 2013).

Šio tikslo pagrįstumą patvirtina Lietuvoje ir Europoje atlikti tyrimai įrodę, kad institucinė globa visada lemia žemesnę gyvenimo kokybę. Antai PSO (Pasaulinės sveikatos

organizacija) ir JT (Jungtinių tautų) inicijuoti vaikų ankstyvosios raidos tyrimai rodo, kad net ir gana trumpas globos namuose praleistas laikotarpis gali neigiamai paveikti vaiko vystymąsi, lemti visą gyvenimą trunkančias pasekmes vaikų emocinei gerovei ir elgesiui (Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community Based Care, 2012). Tyrimai rodo, kad globos namai nėra pakankamai pritaikyti vaiko pozityviai socializacijai, nes šios įstaigos, nors ir turi pakankamai gerą materialinę bazę, nėra panašios į šeimos aplinką, jose sudėtinga užtikrinti individualių vaiko poreikių, o ypač – kokybiškų santykių su suaugusiais, poreikio tenkinimą.

Dėl nurodytų ir nepaminėtų faktų globos institucionalizacija vis plačiau pripažįstama kaip ydinga. Vaiko globos sistemos reorganizavimo strategijoje ir jos įgyvendinimo priemonių 2007–2012 m. plane buvo iškeltas tikslas – atsižvelgiant į vaiko interesus ir poreikius, sudaryti sąlygas vaikui augti biologinėje šeimoje, o netekusiam tėvų globos vaikui sukurti tinkamas globos (rūpybos) ar įvaikinimo sąlygas, kurios atitiktų geriausius vaiko interesus ir poreikį augti šeimos aplinkoje arba aplinkoje, artimoje šeimai. Buvo numatyta 2012 m. sumažinti tėvų globos netekusių vaikų skaičių iki 1 proc., o socialinės rizikos šeimose augančių vaikų – iki 2 proc. (Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007-2012 metų plano patvirtinimo.“). Tačiau deinstitucionalizacijos siekiai sunkiai įgyvendinami: vis dar trūksta socialinių paslaugų šeimoms, alternatyvių globos formų, teisinis vaiko globos formų reglamentavimas turi trūkumų, galiojančios globos formos pernelyg griežtai apibrėžtos, laikinoji globa yra nepakankamai lanksti, nesukurta reikiama teisinė bazė, kuri reglamentuotų skubią pagalbą krizinėje situacijoje atsidūrusiai šeimai (Gvaldaitė, Šimkonytė, 2014). Todėl numatyti procentiniai rodikliai nebuvo pasiekti, netgi kito neigiama linkme: 2015 m. globojami vaikai sudarė mažiau nei 2 proc. visų šalies vaikų, o socialinės rizikos šeimose augančių vaikų apie 3,7 proc. (Valstybinės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos ataskaita, 2015).

Pateikti faktai ir juos iliustruojantys skaičiai leidžia pastebėti, kad globos deinstitucionalizacija daugiaplanis procesas, kuriame jungiasi juridinių ir materialinių įvaikinimo sąlygų keitimas, psichosociacialinių paslaugų šeimai gerinimas ir visuomenėje paplitusių nuostatų į įvaikinimą keitimas, palankaus įvaikinančių vertinimo kūrimas.

Atitinkamai šiam įvaikinimo deinstitucionalizacijos problemų vertinimui formuluojamas **straipsnio tikslas** – atskleisti įvaikinimo kaip pastovių ir palankių sąlygų vaikui augti šeimoje prielaidų sudarymo deinstitucionalizacijos kontekste galimybes. Siekiant nurodyto tikslo išsikelti **uždaviniai:**

- aptarti įvaikinimo aspektus, atskleidžiant įvaikinimo privalumų ir kliūčių suvokimą;
- atskleisti psichosocialinės pagalbos teikimo įvaikinusioms šeimoms diskursą deinstitucionalizacijos kontekste.

1. Tyrimo metodika

Turimo metodai ir tyrimo dalyvių atranka. Siekiant realizuoti nurodytus uždavinius pasirinkti jiems tinkami metodai: literatūros aptariama tematika apžvalga ir joje konstatuojamų faktų gretinimas su subjektyvia norinčių įvaikinti nuomone, kokybinis norinčiųjų įvaikinti tyrimas. Empiriniam tyrimui pasirinktas kokybinio tyrimo tipas. Pasak J. W. Creswell (2009), kokybinio tyrimo tikslas – tyrinėti kompleksinius reiškinius, su jiems būdingomis charakteristikomis, bei pristatyti tyrimo dalyvių išreikštas įvairias prasmes bei požiūrius apie tiriamą reiškinį. Tyrime naudotas pusiau struktūruotas interviu metodas, kuris leidžia priartėti prie žmonių patirčių suvokimo, reikšmių įvardijimo, situacijų apibrėžimo ir realybės konstravimo (aiškinimo).

Tyrime naudota tikslinė kriterinė imtis. Tyrimo dalyviai (informantai) buvo psichologinio konsultavimo uždarosios akcinės bendrovės „Santuoka“ klientai. Viena iš šios bendrovės veiklos krypčių buvo psichologinis šeimų konsultavimas. Konsultacijų, ypač pradinių, sudedamoji dalis buvo pusiau struktūruotas interviu, kurio metu surinkta informacija apie tiriamųjų (informantų) tarpusavio santykius ir šeiminius sunkumus, aptarti jų poreikiai ir nuostatos. Vėlesniuose konsultavimo etapuose buvo ieškoma sprendimų, teikiamos rekomendacijos ir kontroliuojama, kaip jų laikomasi. Esminis informantų įtraukimo į įvaikinimo deinstitucionalizacijos nagrinėjimą požymis – įvaikinimo aptarimas konsultacijų metu. Tyrimas atitinka A. Cropley nurodytą esminę kokybinio tyrimo sąlygą, t. y. tyrėjai gerai išmanė bendrą tiriamą reiškinį, o jų išmanymą lėmė ilga šeimų konsultavimo patirtis (Cropley, 2002). Minėtų pusiau struktūruotų interviu medžiaga ir aptariama nagrinėjant požiūrį į įvaikinimą. Remiamasi 12 moterų ir 10 vyrų interviu, vykusiais 2012-2015 metais. Tyrime dalyvavę 14 informantų turėjo aukštąjį universitetinį, 4 informantai – aukštąjį neuniversitetinį, ir 4 – vidurinį išsilavinimą, 10 informantų turėjo biologinių vaikų, 12 biologinių vaikų neturėjo, 12 informantų gyveno pirmojoje santuokoje, 10 – antrojoje.

Tyrimo etika. Atliekant tyrimą buvo laikomasi šių esminių tyrimo ir psichologinio konsultavimo etikos principų: pagarba asmens orumui, besąlygiškas asmens vertybių ir tikslų pripažinimas, konfidencialumas. Iš visų informantų gautas sutikimas panaudoti interviu medžiagą mokslo tikslais.

2. Tyrimo rezultatai

Aptariant įvaikinimą desinstitucionalizacijos kontekste galima išskirti kelis jo aspektus: teisinį, psichologinį, socialinį ir pan. Aptardami įvaikinimą, ketinantys tapti įtėviais, gali jį vertinti tyrėjo pasiūlytomis vertybėmis ir vaidmenimis arba vadovautis jiems įprastu įvaikinimo apibūdinimu. Pirmasis atvejis kartais tampa nevaisingu bandymu įsprausti realų gyvenimą į išankstinę teorinę schemą. Vadovaujantis nuostata, kad įtėviai gali savitai suvokti įvaikinimą straipsnyje analizuojamos temos, kurios aptartos pusiau struktūruoto interviu metu. Tarp šių temų vyravo teisinis įvaikinimo aspektas, šeimos vaidmens vaiko gyvenime samprata, įvaikinimo konfidencialumas ir psichosocialinė pagalba įvaikinusioms šeimoms. Neabejotinai svarbiais įvaikinimo aspektais turėtų

būti laikomi įvaikių ir šeimoje augančių vaikų santykiai, įvaikių ateities planavimas ir pan., tačiau ketinantys įvaikinti skyrė šiems aspektams mažai dėmesio. Todėl pristatant tyrimo duomenis orientuojamasi į informantų nuomone svarbiausių įvaikinimo aspektų aptarimą.

Teisinis įvaikinimo aspektas. Įvaikinimas panaikina tėvų ir vaikų bei jų giminaičių pagal kilmę tarpusavio asmenines ir turtines teises bei pareigas ir sukuria įtėvių bei jų giminaičių ir įvaikių bei jų palikuonių tarpusavio asmenines ir turtines teises bei pareigas, kurios tapačios kaip giminaičiams pagal kilmę (Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl įvaikinimo apskaitos Lietuvos Respublikoje tvarkos aprašo patvirtinimo"). Įvaikinimą Lietuvoje reglamentuoja Lietuvos Respublikos vaikų teisių apsaugos pagrindų įstatymas priimtas 1996 m., 2001 metais patvirtintas Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2002 metais patvirtintas Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, 2009 m. patvirtintas įvaikinimo apskaitos Lietuvos Respublikoje tvarkos aprašas, 2009 m. patvirtintas įvaikintojo pasirengimo įvaikinti vaiką patikrinimo tvarkos aprašas, o taip pat Lietuvos Respublikos ratifikuotos tarptautinės sutartys - Hagos konvencija „Dėl vaiko apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje", Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, kuri teigia, kad vaikas gali visapusiškai ir deramai bręsti tik augdamas šeimoje, jausdamas laimę, meilę ir supratimą. Minėtos konvencijos 22 straipsnio 3 dalyje valstybės dalyvės susitarė, kad, laikinai ar visam laikui netekęs savo šeimos aplinkos, vaikas turi gauti alternatyvią priežiūrą, kuria laikomas ir įvaikinimas. Valstybės, Hagos konvencijos dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarpvalstybinio įvaikinimo srityje dalyvės, taip pat pripažino, kad būtina darnios vaiko raidos sąlyga yra augti šeimos aplinkoje, laimės, meilės, abipusio supratimo aplinkoje.

Civilinio kodekso 3 knygos V dalis „Įvaikinimas" detaliai apibrėžia įvaikinimui keliamus reikalavimus ir taikomas procedūras. Pagal įstatymą įregistruota vaiko kilmė sukelia visas įstatymuose nustatytas vaikų ir tėvų tarpusavio teises ir pareigas. Įvaikinus vaiką, jį ir įvaikintojus ima sieti tokios pačios teisės ir pareigos kaip vaiką ir jo biologinius tėvus (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Aktuali redakcija, 2016) kartu įtvirtinama visavertė arba papildoma esama šeima. Taigi įvaikinimas, neturėdamas biologinio pradmens, yra teisės aktas, kai vaikas ir įvaikintojai įgyja vaikui ir biologiniams tėvams būdingas ir įstatyme įtvirtintas teises ir pareigas ir baigiasi visos įstatyme nustatytos vaiką ir jo biologinius tėvus siejančios teisės ir pareigos. Taip įstatymo nustatyta tvarka įgyvendinamos pagrindinės šeimos ir vaiko raidos nuostatos, kad visavertė yra šeima, išauginanti ir išauklėjanti vaikus, ir kad geriausios sąlygos vaikui augti ir bręsti yra šeimoje.

R. Braslauskienės (2002) teigimu, įvaikinimo teorija ir praktika rodo, kad įvaikinimas yra mažiausiai nuo biologinės tėvystės nutolusi vaiko globos forma. Sėkmingai įvaikintas vaikas mažiausiai jaučia biologinių tėvų nebuvimo padarinius ir turi visas reikiamas sąlygas brandžiai asmenybei formuotis. Tačiau įvaikinimo procesas nė vienam iš jo dalyvių nėra natūrali situacija. Ne tik įvaikiui, bet ir jo įtėviams įvaikinimas, grindžiamas valingu pasiryžimu priimti, mylėti ir užauginti biologiškai svetimą vaiką yra sudėtinga patirtis. Įvaikinimas - tai vaiko, gimusio vienai porai (biologiniams tėvams), tapimas kitos poros (įtėvių, turinčių tas pačias teises ir pareigas) vaiku, lyg jie būtų biologiškai susiję, leidžiantis vaikams pajusti nuolatinių šeimos ryšių privalumus. Antai, G. Raslavičienės (2001) tei-

gimu, vaikai įtėvių šeimose labiau nei augę globos institucijose pasitiki savimi, noriau ir atkakliau imasi sudėtingų užduočių, bendraudami su kitais yra aktyvesni ir jautresni.

Nepaisant įvaikinimo įstatyminio pripažinimo, jo privalumai ne visada yra užtikrinami įtėviams. Antai Lietuvos Respublikos darbo kodekse nurodoma, jog pagal šeimos pasirinkimą motinai (įmotei), tėvui (įtėviui), senelei, seneliui arba kitiems giminaičiams, faktiškai auginantiems vaiką, taip pat, vaiko globėjui, suteikiamos atostogos vaikui prižiūrėti, kol jam sueis treji metai. Tačiau, įvaikinus vyresnį, nei trejų metų amžiaus vaiką, atostogos vienam iš tėvų nesuteikiamos. Taigi, nors visuomenė skatinama įvaikinti vyresnius vaikus (dažnai jie reikalauja ypatingos priežiūros), nesudaromos tinkamos sąlygos saugiam vaiko prieraišumui ugdyti.

Nemažai diskusijų kelia ir įvaikinimo konfidencialumo klausimas. Keičiantis visuomenės požiūriui į patį įvaikinimo faktą, kinta ir griežto konfidencialumo poreikis, kurį nustato teisės aktai. Juose yra numatyti trys įvaikinimo tipai: atviras, pusiau atviras ir uždaras. Pirmuoju atveju (atviras įvaikinimas) įvaikinimo bylą teismas nagrinėja uždarame teismo posėdyje. Antruoju atveju (pusiau atviras) - be įtėvių sutikimo, kol vaikas sulaukia pilnametystės, negali būti atskleisti duomenys apie įvaikinimą. Trečiasis įvaikinimo tipas (uždaras) - vaikui nuo keturiolikos metų, taip pat buvusiems vaiko artimiesiems giminaičiams pagal kilmę ar kitiems asmenims teismo, nagrinėjusio įvaikinimo bylą, leidimu gali būti suteikta informacija apie įvaikinimą, jei ši informacija reikalinga dėl vaiko, jo artimojo giminaičio ar kitų asmenų sveikatos ar kitų svarbių priežasčių.

Glaustas įvaikinimą reglamentuojančių teisės aktų pristatymas liudija, kad įvaikinimas sudėtingas teisinis procesas, turintis užtikrinti palankiausias sąlygas įvaikiams augti šeimose. Asmenų, norinčių įvaikinti, tyrimas atskleidė, kad jie labiau pastebi įvaikinimo proceso sudėtingumą ir tarsi nuvertina teisinį įvaikio gynimą.

Informantė L apibūdindama savo išgyvenimus susijusius su įvaikinimu pažymėjo: „Ne taip jau paprasta apsispręsti paimti į šeimą vaiką. Abejoji savimi, abejoji vyru, galiausiai nežinai, koks tas vaikas bus, kokios jo savybės ilgainiui atsiskleis? O čia dar visi tie popieriai, visokie formalumai... Pradedi dar labiau abejoti“. Šeimos konsultantui nurodžius, kad ji, kaip turinti darbo valstybės tarnyboje patirtį, turėtų suprasti įvaikinimo teisinio reguliavimo svarbą, L atsakė: „Suprantu. Su tvarka nepasigінčysi, bet norėtųsi, kad viskas vyktų paprasčiau ir žmoniškiau.“

Informantas V sakė: „Aš sutikau, kad žmona įvaikintų. Tai tegu ji ir visus dokumentus tvarko. Aš pasirašysiu. Nieko ten (teisniuose įvaikinimo reikalavimuose) nesuprantu. Jei paimsim vaiką, tai juo ir rūpinsimės.“

Analogiškus pastebėjimus išsakė ir kiti informantai. Veikiausiai jie labiau rodo įvaikinimo keliamą stresą, abejones dėl sprendimo įvaikinti, nei teisinį įvaikinimo sudėtingumą. Kita vertus, nuomonės, kad įvaikinimas itin keblus procesas paplitimas gali silpninti apsisprendimą įvaikinti.

Šeimos vaidmens vaiko gyvenime samprata. Lietuvos Respublikos Konstitucija pabrėžia šeimos, kaip visuomenės ir valstybės pagrindo, svarbą, nurodo išskirtinę šeimos vertę, 38 straipsnyje teigia, kad šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas. Valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę. (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992. Taigi valstybė pripažįsta šeimos reikšmę, pažymi, kad lyčių ir kartų skirtybės papil-

do viena kitą, užtikrina tarpasmeninių santykių pilnatvę, glaudų ryšį tarp kartų, vertybių ir konstruktyvių elgesio modelių perimamumą.

Konkreti šeima realizuoja savo paskirtį kurti visuomenės pažangos pagrindą, atlikdama šeimos funkcijas, t. y. nustatydama šeimos narių pareigas ir teises, veiklos sritis bei vaidmenis. Visos šeimos funkcijos papildo viena kitą, kinta ir plėtojasi kartu su šeima jos raidos metu (Navaitis, 2015). Akivaizdu, kad realizuojant šeimos funkcijas vaikas turi bendrauti su giminaičiais. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas numato, kad tėvai (įtėviai) turi sudaryti sąlygas, kad vaikas ir jo artimieji giminaičiai galėtų bendrauti (jei tai atitinka vaiko interesus). Pagal įstatymą teisę bendrauti su vaiku turi tiesiosios linijos giminaičiai iki antrojo laipsnio imtinai: tėvai ir vaikai, seneliai ir vaikaičiai, ir šoninės linijos antrojo laipsnio giminaičiai. Todėl, vykstant deinstitucionalizacijai, labai svarbu nepažeisti tiesiosios linijos ir šoninės linijos giminaičių (brolių, seserų ir k. t.) teisės laisvai bendrauti.

Pažymėtina, kad socialiniai įsipareigojimai deklaruojami Lietuvos Respublikos civilinio kodekso t. y. - žmogiškosios globos, psichologinio saugumo (ypač vaikų) užtikrinimas, psichofizinės brandos ugdymas, asmens psichinių, fizinių bei dvasinių galių atkūrimas ir palaikymas suponuoja tai, kad sutuoktinių santarvė ir bendradarbiavimas šeimoje yra kartų (tėvų ir vaikų, senelių ir vaikaičių) santarvės ir bendradarbiavimo prielaida. Šeima, kaip visuma yra suvokiama tik esant visų jos narių bendrystei ir tarpusavio priklausomybei. Tik šeimoje, kurioje egzistuoja tarpusavio atsakomybė įgyvendinamos visos žmogaus, taigi ir vaikų, teisės.

Pastarieji vaiko santykių su giminaičiais aspektai gali būti nepakankamai suvokti būsimų įtėvių. Kone visi informantai teigė, kad jiems labiau priimtinas įvaikinimo variantas kai įvaikis nepalaikys ryšių su giminaičiais.

Informantė S sakė: „Mes su vyru svarstėme įvaikinimą. Bet nėra tinkamo pasiūlymo. Nesinorėtų, kad buvę tėvai ar vaiko, kuris taps mūsų sūnumi, broliai kištųsi į mūsų šeimos gyvenimą. Jei jie nenorėjo vaiku rūpintis, tai dabar jų nereikia."

Informantas K nurodė: „Gal dėl to su žmona ir nesutariam, kad jai nesvarbu ką įvaikinti. O aš manau, kad reikia labai atidžiai vaiką rinktis. Nežinia kokie jo genai. Man alkoholiko ir narkomano, kuris tėvus su kirviu pultų nereikia. Ir jokių vaiką pametusių gegučių nereikia. Jeigu jau vaikas bus mūsų šeimos narys, tai ir turi būti mūsų, o jei nepritaps – tegu grįžta į savo šeimą."

Informantų pasisakymai rodo, kad dalis potencialių įvaikintojų įsivaizduoja įvaikį tarsi „tabula rasa „ (švarią lentą) neturinti jokių ryšių su savo biologine šeima bei gimine. Toks įvaikio vaizdinys remiasi prielaida, kad įvaikis tarsi gali būti išimtas iš sudėtingos šeimos santykių struktūros ir lengvai perkeltas į kitą struktūrą. Akivaizdu, jog ši šeimos samprata neatitinka nei realybės, nei įvaikinimo teisinių sąlygų, nei įvaikio interesų.

Įvaikinimo konfidencialumas. Šeimos vaidmens vaiko gyvenime samprata siejasi su požiūriu į įvaikinimo konfidencialumą. Tyrimai rodo, kad įvaikiai gali jausti nuoskaudą, jei nebuvo informuojami apie savo statusą šeimoje, jei įtėviai nebuvo su juo atviri. (Pertman, 2011). L. J. Nelson ir kt. (2014) irgi pastebi, kad mąstantys apie įvaikinimą neturėtų iš įvaikinimą apibūdinančio „trikampio" (vaikas – biologinė šeima – įtėvių šeima) eliminuoti nė vieno dėmens, nes įvaikintas vaikas gali jaustis saugiai, būti laimingas tik

priėmęs savo situaciją ir atleidęs biologiniams tėvams, su kuriais jis susietas genetiniais ryšiais. Per vaiką įtėviai yra susiję ne tik su juo pačiu, bet ir su jo gimdytojais, o todėl, priimdami vaiką, jie turi būti pasirengę psichologiškai priimti ir jo biologinę šeimą su visa jai būdingu genetiniu ir socialiniu savitumu. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas irgi nurodo, kad vaikas turi teisę žinoti savo tėvus, jei tai nekenkia jo interesams ar įstatymai nenumato kitaip. Galima manyti, kad šios teisinės nuostatos vis geriau suvokiamos, nes pastaruoju metu daugiau įvaikinusių šeimų ar suaugusių įvaikintų žmonių kreipiasi į Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybą prašydami padėti surasti įvaikių biologinius tėvus, brolius, seseris ar kitus giminaičius, suteikti informacijos apie savo ar artimųjų įvaikinimą bei tarpininkauti užmezgant ryšį su giminaičiais (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Statistika). Kita vertus, kiekvienas įvaikinimo atvejis yra unikalus, todėl apie galimybę bendrauti su biologiniais tėvais bei artimaisiais giminaičiais galėtų bendrai spręsti įtėviai, socialinių tarnybų atstovai. Esant įvaikinimo konfidencialumą reglamentuojantiems įstatymams, apsisprendusios įvaikinti šeimos turėtų gauti išsamias socialinių darbuotojų, psichologų, kitų atsakingų tarnybų darbuotojų konsultacijas, susipažinti su įvaikinusių šeimų patirtimis ir apsispręsti, kuris įvaikinimo būdas iš anksčiau minėtų, jiems artimiausias.

Vaiko interesų prioritetą supranta ir informantai. Antai informantas P teigė: „Lankėmės globos namuose. Simas (vardas pakeistas) kažkaip prie mūsų pritapo. Jau kelis metus jis mums savas. Sutvarkysim dokumentus ir įvaikinsim. Jis jau didelis. (Simui buvo 6 metai). Todėl jokių paslapčių nebus. Jis žinos, kad atėjo į mūsų šeimą."

Informantų pasisakymų apžvalga leidžia daryti įžvalgą, kad aukštesnio išsilavinimo asmenys lengviau atsisako įvaikinimo konfidencialumo. Kitu veiksniu, lemiančiu požiūrį į konfidencialumą, gali būti negalėjimas turėti savų biologinių vaikų: Antai informantė K teigė: " Mums (t. y. jai ir sutuoktiniui) labai svarbu, kad niekas nesužinotų, jog įsivaikinome. 12 metų bandėme įvairias dirbtinio apvaisinimo procedūras. Jokių rezultatų. O jei dar žmonės sužinos, kad po tiek bandymų įsivaikinome, tai nuolat apkalbinės. Reikia ir apie vaiką pagalvoti. Kaip jam augti, jei žinos, kad tėvai kažkokie nenormalūs." Pateikti informantų P ir K samprotavimai iliustruoja bendresnes įvaikinimo ir įtėvių savęs vertinimo, įtėvių asmenybinių problemų sąsajas.

Psichosocialinė pagalba įvaikinusioms šeimoms. Vaiko atėjimas į šeimą tai reikšmingas jos gyvenimo pokytis, kuris anot S. Minuchin ir kt. (2014), apibūdinamas kaip perėjimo taškas, šeimos struktūros permaina. Perėjimo taškais laikomos: vedybos, vaiko gimimas, vaiko išėjimas į mokyklą, vaiko jaunystė, vaiko išėjimas iš namų ir pan. Perėjimo taškai yra normalioje šeimos raidoje laukiamų krizių ženklai. Šalia jų gali būti ir nelaukiamos krizės, kurios taip pat keičia šeimos struktūrą ir juos atitinkančius vaidmenis. Tai staigus praturtėjimas, liga, socialinio statuso praradimas (nedarbas, areštas), nauji šeimos struktūros elementai – senelio (-ės) prisijungimas prie šeimos, įvaikio priėmimas ir pan. Struktūrinės šeimos psichoterapijos požiūriu šeimai labiausiai reikia psichosocialinės paramos jai atsidūrus perėjimo taške, kai ji turi prisitaikyti prie naujų aplinkybių, keisti savo struktūrą ir gyvenimo stilių.

Atsidūrusioje perėjimo taške šeimai ypatingai svarbus tinkamas pasirengimas krizei ir tolesnė psichosocialinė pagalba. Įvaikinimo atveju – pasirengimas įvaikinimui ir konsultacijos po įvaikinimo. Valstybinės įvaikinimo institucijos atestuoti socialiniai darbuotojai išsiaiškina, ar būsimiems įtėviams nėra kliūčių įvaikinti, ištiria jų gyvenimo sąlygas, surenka informaciją apie sveikatos būklę ir pateikia išvadą dėl būsimųjų įvaikintojų pasirengimo įvaikinti.

Rengtis įvaikinimui padeda nuo 2008 metų Lietuvoje įgyvendinama, „Globėjų (rūpintojų) ir įtėvių mokymo ir konsultavimo programa“, (toliau – GIMK), pagal kurią ruošiamos norinčios globoti ar įvaikinti šeimos. 2011–2013 m. įvadinius mokymus pagal GIMK programą baigė per 2 tūkstančius būsimų globėjų (rūpintojų) ir įtėvių. GIMK tęstinius mokymus, skirtus globojančioms ir įvaikinusioms šeimoms, per minėtą laikotarpį irgi lankė panašus skaičius asmenų (2011 m. – 540 asmenų, 2012 m. – 547 asmenys ir 2013 m. – 709 asmenys). Tęstiniai mokymai vedami nuo 2011 m. Globojančios ar įvaikinusios šeimos taip pat gali gauti konsultacijas šeimoms aktualiais klausimais (Giedrimas ir kt. 2013).

Nuo 2011 m. savivaldybėse organizuojami ir tęstiniai mokymai įvaikinusioms šeimoms, siekiama atsakyti į šeimai iškilusius klausimus. Bet kurioje Lietuvos savivaldybėje gyvenanti šeima gali dalyvauti mokymuose ar gauti kvalifikuoto specialisto pagalbą. Būsimus globėjus bei įtėvius rengia PRIDE programos mokytojai. Siekiant teikti kokybišką pagalbą globėjų bei įtėvių šeimoms 2010 metais adaptuota ir išleista tęstinė globėjų ir įtėvių mokymo programa, skirta apmokyti PRIDE programos mokytojus teikti pagalbą globėjų bei įtėvių šeimoms. Vadovaujantis Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto dėl Vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo Lietuvoje ataskaitos išvadomis dėl vaikų globos organizavimo Lietuvoje, išskiriamos šios kryptys: prevencinė – orientuota į tėvų atsakomybės už vaikus stiprinimą, intervencinė - vaiko globos sistemos pertvarkymas ir integracinė – priemonių visuma, skirta padėti vaikams ir jų globėjams bei įtėviams (Pakeliui į tėvystę: praktinė patirtis įgyvendinant globėjų ir įtėvių rengimo programą, 2016).

Dera pastebėti, kad vaikas, ateinantis į šeimą, susiduria su adaptacijos iššūkiais. Todėl svarbu, kad esant poreikiui specialistas, konsultuotų šeimą, stiprintų saugumo ir įtėviams, ir įvaikiui jausmą, patartų įtėviams kaip elgtis įvaikiui demonstruojant nepasitenkinimą, padėtų įvaikį geriau suprasti ir pan. Biologinės šeimos paliktas vaikas patiria psichologinę traumą net ir tuo atveju jei vaikas su motina išsiskiria labai anksti ir užaugęs nepamena atsiskyrimo, tačiau trauma išlieka jo pasąmonėje ir kliudo sėkmingai adaptacijai naujoje šeimoje. Būtent dėl psichologinių traumų vyresnių įvaikintų vaikų elgesys adaptacijos laikotarpiu gali būti nestabilus ir prieštaringas net tada kai naujoje šeimoje vaikas jaučiasi saugiai, nes nebesutampa vaiko vidinis (ankstesnės patirties nulemtas nesaugumas) ir išorinis (dabartinis - saugumas) pasauliai (Caims, 2002). Šioje situacijoje konsultantai gali padėti tėvams pasirinkti tinkamą bendravimo su įvaikiu modelį, ugdyti įvaikio teigiamą savęs vertinimą, padėti jam suvokti, kad jis yra priimamas toks, koks yra, kad yra besąlygiškai mylimas.

Suprantama, kad dalis paminėtų psichologinių problemų bus sėkmingiau įveiktos jei įvaikinusi šeima susilauks specialistų paramos. Pažymėtina, kad informantai dažnai nesuvokė visų tokios paramos įvaikinusiai šeimai galimybių.

Informantas J teigė: „Manau, kad įvaikį mes sugebėsime mylėti ir didelių problemų nekils. Taigi ir konsultantų mums nereikės.“ (J drauge su žmona dalyvavo PRIDE programoje).

Informantė J nurodė: „Stengsimės sukurti vaikui visas sąlygas. Kaip normalioje šeimoje. Manau, kad sugebėsim išsiversti be paramos.“

Šie pasisakymai iliustruoja tiek galimų įtėvių nepakankamą pasirengimą pasinaudoti specialistų pagalba, jos tapatinimą su materialiniu įvaikinusių šeimų palaikymu, tiek ir visuomenėje vis dar paplitusias nuostatas, kad psichocosialinė parama nėra gebėjimo pasinaudoti įvairiomis galimybėmis, o veikiau nesėkmės, požymis.

Išvados

Įgyvendinant vaikų globos deinstitualizaciją likusių be tėvų globos vaikų globą įstaigose palaipsniui keičiama į globą šeimose. Numatoma skatinti atsakingą požiūrį į įvaikinimą ir pasirengimą tėvystei/motinystei, organizuoti savalaikę kompleksinę pagalbą sunkumus patiriančioms šeimoms ir suteikti kuo daugiau galimybių be tėvų globos likusiems vaikams gyventi šeimoje. Plečiamos globėjų ir įtėvių paieškos ir gerinamas jų rengimas. Šiems tikslams įgyvendinti sukurta ir tobulinama teisinė bazė, tačiau vaikų globos institucijose vis dar gyvena du iš penkių (38 proc.) visų šalyje globojamų vaikų. Todėl numatyto deinstitualizacijos rodiklio - iki 2020 metų pasiekti, kad globos institucijose liktų 20 procentų globojamų vaikų – siekis nėra užtikrintas.

Siekiant minėto tikslo svarbu, kad susiformuotų profesionalių globėjų sistema, kuri įstengs keisti globojamų institucijose vaikų kiekį.

Analizuojant įvaikinimo privalumų ir kliūčių suvokimą nustatyta, kad globėjai, įtėviai susiduria su didesnėmis ar mažesnėmis krizėmis, kurios yra neišvengiama įvaikinimo proceso dalis. Jų įveikimui svarbus sklandus įvaikinimo teisinis reguliavimas, specialistų pagalba ir įtėvių pasirengimas įvaikinti. Net ir fragmentiška įvaikinimo teisinio reguliavimo, specialistų darbo praktikos ir visuomenėje galimai paplitusio požiūrio į įvaikinimą apžvalga leidžia pastebėti, kad potencialūs įtėviai turi nerealių, prieštaraujančių vaiko interesams ir teisės aktams nuostatų. Tyrimas atskleidė, kad įtėviai/globėjai prieštaringai suvokia šeimos vaidmenį įvaikio gyvenime, įvaikinimo konfidencialumą, teisinius įtėvių ir įvaikių santykių apribojimus.

Įvaikinusios šeimos problema gali tapti ir nepakankamas įtėvių pasirengimas bendradarbiauti su psichosocialinę pagalba teikiančiais specialistais. Kuriant įvaikintojų rengimo, socialinių, edukacinių ir psichologinių paslaugų įvaikinusioms šeimoms teikimo sistemą svarbu giliau pažinti įvaikinusių šeimų patirtis, patiriamus sunkumus, jų poreikį paramai bei teikti potencialiems įtėviams informaciją, kuri leistų jiems geriau suvokti įvaikinimą, išsklaidytų realybės neatitinkančius „mitus“ apie įvaikinimo galimybes ir įvaikinančių šeimų palaikymą.

Siekiant įvaikinimo deinstitualizacijos svarbu plėtoti įvaikinimo tyrimus, visapusiškai pažinti įtėvių ir įvaikių problemas, atskleisti jiems padedančių specialistų galimybes ir ribotumus. Straipsnyje apžvelgtos temos gali būti tokių tyrimų orientyrai.

Literatūra

Braslauskienė, R. (2002). Įvaikinimas Lietuvoje: situacija ir nuostatos. *Socialinis darbas*, 1 (1), 66 -72.

Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community Based Care. (2012). Confederation of Family Organisations in the European Union.

Creswell, J. W. (2009). *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches.* 3 rd Edition. Los Angeles: Sage Publications.

Cropley, A. (2000). Qualitative Research Methods. An Introduction for Students of Psychology and Education. Rīga: Zinātne.

Cairns, K. (2002). Attachment, trauma and resilience: therapeutic caring for children. London: The *Children's Society*

Giedrimas Z., Ignatovičienė S., Breidokienė R., Ignatovič E. (2013). Vaikas gimęs mūsų širdyse: atmintinė vaiko globėjams ir įtėviams. Vilnius: VšĮ „Pagalbos paaugliams iniciatyva".

Gvaldaitė, l., Šimkonytė, S. (2016). Deinstitutionalisation of child foster care system in Lithuania: will the "carriage" move forward?. Social Theory, Empirics, Policy and Practice, 12 (12), 55 - 73.

Lietuvos Respublikos Konstitucija. (1992). Prieiga per internetą http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm)

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Aktuali redakcija. (2016). Prieiga per internetą: http://www.infolex.lt/portal/start_ta.asp?act=doc&fr=pop&doc=60696.

Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. gruodžio 17 d. įsakymas Nr. A1-207 „Dėl darbo su socialinės rizikos šeimomis metodinių rekomendacijų patvirtinimo". Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=225359&p_query=&p_tr2=)

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2014 m. vasario 14 d. Įsakymas Nr. A1-83. „Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų planas". Prieiga per internetą: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/c90d41f097de11e3bdd0a9c9ad8ce1bf.

Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų įstatymas. 2006 m. sausio 19 d. Nr. X-493 Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=270342&p_query=&p_tr2=>)

Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007-2012 metų plano patvirtinimo". 2007 m. spalio 31 d. Nr. 1193. Prieiga per internetą: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.326C323C738B.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Įvaikinimo apskaitos Lietuvos Respublikoje tvarkos aprašo patvirtinimo". (2002). *Valstybės žinios,* 90-3856.

Navaitis, G. (2015) Psichologinis šeimos konsultavimas: teorijos ir metodai. Vilnius: Šeimos centras Ergo Sum.

Nelson, L. J., Beusenberg, M., Habiyambere, V., Shaffer, N., Vitoria, M. A., Montero, R. G., Doherty, M. C. (2014). Adoption of national recommendations related to use of antiretroviral therapy before and shortly following the launch of the 2013 WHO consolidated guidelines. Aids, 28 (2), 217-224.

Minuchin S., Reiter M. D., Borda C. (2014). The Craft of Family Therapy: Challenging Certainties. New York. Routledge.

Pakeliui į tėvystę: praktinė patirtis įgyvendinant globėjų ir įtėvių rengimo programą. (2016). Prieiga per internetą: http://www.vaikoteises.lt/media/file/PRIDE%20knygele%20ZIGMAS.pdf

Pertman, A. (2011). Adoption Nation: How the Adoption Revolution is Transforming Our Families and America (Non) (2 ed). Harvard Common Press. Boston

Raslavičienė, G. (2001). Pažeisti socialiniai ryšiai ir vaikų psichoemocinė sveikata. Sociologija: praeitis, dabartis, perspektyvos: mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas, Technologija, 1 (14), 451 - 456

Stanton, M. (2013). The Systematics Epistomology of the Specalty of Family Psychologys. // The Wiley-Blackwell Handbook of Family Psychology. West Sussex. Blackwell Publiching, 5 – 21.

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2015 metų veiklos ataskaita. Prieiga per internetą: http://vaikoteises.lt/media/file/ataskaitos/2015_ataskaita_galutine_2.pdf

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Statistika. Prieiga per internetą: http://www.vaikoteises.lt/lt/ivaikinimas/statistika.

ADOPTION: DEINSTITUALIZATION - THE CREATION OF FAVOURABLE CONDITIONS FOR A CHILD TO GROW UP IN THE FAMILY

Prof. dr. Vida Gudžinskienė

Prof. dr. Gediminas Navaitis

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary

The strategic goal of Lithuanian society is the deinstitutionalization of children's care homes- the shift from institutional care towards the adoption. This article is looking at the adoption in the context of deinstitutionalization, which could create constant and favourable conditions for the child to grow up in the family environment. Analysed topical literature and its findings are being compared with the response of the potential adoptive parents, who have participated in the qualitative research and their expressed opinion towards, according to them, the most important aspects regarding the adoption that are complimenting each other: legal, the role of the family in child's life, confidentiality in the

process of adoption and psychosocial support for the families, who have already adopted. The purpose of this article is to show the adoption in the context of deinstitutionalisation, which could provide continuous and positive environment for the child to grow up in the family. In order to reach the set goal the following tasks have to be achieved: 1) the aspects of adoption to be discussed, revealing advantages and disadvantages and comprehension of both; 2) to show the discourse of social support in the context of deinstitutionalisation for the families that have adopted. In order to achieve set goals, relevant methods were selected: revision of the main ideas and findings in the literature and its comparison with the opinion expressed by potential adoptive parents in the qualitative research. Study participants (informants) were the clients of limited liability psychological counselling company „Santuoka". Research findings are based on the interviews conducted with 12 women and 10 men, between 2012 and 2015.

Given information shows that the search for potential adoptive parents is expanding and their preparation is being improved. Despite the fact that there is a legal base created and being developed for this very purpose, two out of five (38%) of all children in question, are still living in the institutional care.

Adoptive parents are being confronted with all types of difficulties, which are the unavoidable part of the adoption process. In order to deal with the arising problems it is important that there would be a smooth legal regulatory process in place, support from the specialists and the preparation of the potential adoptive parents. Research conducted in relation to the common belief within society towards adoption shows that potential adoptive parents have unrealistic and contradictory believes towards the interests of the child and legislations. It is important to create a support and preparation system for potential adoptive parents, which would provide them with the information regarding adoption, allow them to fully comprehend the concept of it and dissipate the unrealistic "myths" about possible adoption and support thereafter. The creation and provision of psychological support system would help to solve the arising tensions for the couples, who are in their new roles of the adoptive parents, and other family members.

***Keywords**: adoption, deinstitutionalisation of orphanages (children's care homes)*

Vida Gudžinskienė, socialinių mokslų (edukologija) daktarė, Mykolo Romerio universiteto Edukologijos ir socialinio darbo instituto profesorė. Mokslinių tyrimų kryptys: gyvenimo įgūdžių ugdymas(is), ugdymo proceso modeliavimas, sveikatos saugojimas, stiprinimas ir ugdymas, įvairių besimokančiųjų kompetencijų raiška, socialinių darbuotojų ir pedagogų rengimas.

Vida Gudžinskienė, Doctor of Social Sciences (Education), Mykolas Romeris University, Institute of Educational Sciences and Social Work, Professor. Research areas: modelling of educational process, (self-)development of life skills, health protection, promotion and (self-) education, expression of different student competences, social worker and teacher training.

Gediminas Navaitis, socialinių mokslų (psichologija) daktaras, Mykolo Romerio universiteto Edukologijos ir socialinio darbo instituto profesorius. Mokslinių tyrimų kryptys: socialinių darbuotojų rengimas, šeimos psichoterapija, socialinių kompetencijų ugdymas.

Gediminas Navaitis, Doctor of Social Sciences (Psichology), Mykolas Romeris University, Institute of Educational Sciences and Social Work, Professor. Research areas: social worker training, family psichoterapy, development of social competences.